

EUGENIA ENĂCHESCU
CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ
ÎN EDUCAȚIE ȘI ÎNVĂȚĂMÂNT
– ÎNTREBĂRI CU ȘI FĂRĂ RĂSPUNSURI IMEDIATE –

www.editurauniversitara.ro

www.editurauniversitara.ro

EUGENIA ENĂCHESCU

**CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ
ÎN EDUCAȚIE ȘI ÎNVĂȚĂMÂNT**

– ÎNTREBĂRI CU ȘI FĂRĂ RĂSPUNSURI IMEDIATE –

www.editurauniversitara.ro

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2012

Redactor: Maria Cernea
Tehnoredactor: Marcela Olaru
Coperta: Angelica Mălăescu

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ENĂCHESCU, EUGENIA

Cercetarea științifică în educație și învățământ /
Eugenia Enăchescu. - București : Editura Universitară, 2012
Bibliogr.
ISBN 978-606-591-471-1

001.891:37

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786065914711

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2012
Editura Universitară
Director: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

www.editurauniversitara.ro

Părinților mei

www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	9
INTRODUCERE: EDUCAȚIA – DOMENIU DESCHIS CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE	13
Capitolul 1: CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ROSTURILE EI ÎN PREGĂTIREA VIITORILOR EDUCATORI	19
1.1. Inițierea viitorilor educatori în teoria și practica cercetării științifice	20
1.1.1. Proiecția cercetării	27
1.1.2. Metode și instrumente de lucru	32
1.1.3. Procedee de prelucrare și prezentare a datelor	62
1.2. Valorificarea cercetării în mediul universitar	68
1.2.1. Lucrarea de licență	72
1.2.2. Disertația de master	74
1.2.3. Teza de doctorat	75
1.3. Etica și estetica cercetării în științele educației	76
<i>Bibliografie selectivă</i>	79
Capitolul 2: CERCETAREA METODICO – ȘTIINȚIFICĂ ÎN UNIVERSUL ȘCOLAR ȘI EXTRAȘCOLAR ...	82
2.1. Cercetarea metodico-științifică la nivelul unității de învățământ	91
2.1.1. Cercetarea pedagogică a procesului de instruire	94
2.1.2. Abordarea psihopedagogică a fenomenului educativ	108
2.1.3. Investigarea psihosocială a grupurilor de elevi	114
2.2. Cercetarea metodico-științifică în perimetrul extrașcolar	124
2.2.1. Metodica activităților în cercurile de elevi	125
2.2.2. Timpul liber și cercetarea lui	135
2.2.3. Studiul grupurilor spontane de copii și adolescenți	138
<i>Bibliografie selectivă</i>	142

Capitolul 3: CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ A GRUPURILOR EDUCAȚIONALE DE TINERI ȘI ADULȚI	147
3.1. Grupurile educaționale de tineri studenți	150
3.2. Grupurile educaționale de cursanți adulți	155
<i>Bibliografie selectivă</i>	174
Capitolul 4: CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ LA NIVEL ACADEMIC	177
4.1. Cercetarea fundamentală	188
4.2. Experimentul educațional	189
4.3. Ancheta sociopedagogică	191
4.4. Cercetarea de teren	195
4.5. Cercetarea documentară	196
<i>Bibliografie selectivă</i>	201
Capitolul 5: CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ – PROFESIE ȘI VOCAȚIE	205
<i>Anexa: Termeni-cheie în cercetarea științifică</i>	210
<i>Bibliografie generală</i>	214

Cuvânt înainte

O carte este scrisă și, apoi, publicată, pentru a transmite cititorilor ei câteva din gândurile, emoțiile și, mai ales, experiențele autorului ce s-a încumetat pe un asemenea drum. Din acest motiv, o carte trebuie să intre în circuitul informațional destinat celor interesați, care o vor parcurge, integral sau parțial, conferindu-i locul cuvenit pe lista lucrărilor preferate.

De ce ar alege cineva să citească această carte?

În primul rând, din dorința de a afla lucruri noi despre un domeniu de interes, care să se adauge, chiar și selectiv, celor deja cunoscute din alte cărți, articole, recenzii sau orice alte surse ce i-au fost disponibile până acum. Personal, consider că din fiecare lectură se poate învăța câte ceva, oricât de puțin sau, aparent, neimportant pentru moment.

Apoi, cartea poate fi citită, pe îndelete sau în grabă, dintr-o anume curiozitate de a pătrunde, chiar și pe această cale, dincolo de poarta unei instituții de învățământ, unde, copii, tineri și adulți se întâlnesc pentru a învăța și a socializa într-un spațiu ce le este, în mod special, destinat.

Și, în sfârșit, cartea poate circula în mediul profesionist, unde autorii se cunosc între ei, au cooperat în diverse împrejurări, se informează reciproc și se manifestă colegial cu prilejul oricărei apariții editoriale anunțate pe diverse căi.

Cine ar putea fi beneficiarii acestei cărți sau, altfel spus, cui se adresează acest volum?

Într-o anumită ordine, pot fi menționați următorii:

- studenți care au ales o profesie în acest domeniu, pentru a se familiariza cu un traseu deja parcurs de către autor, care, la rându-i, s-a aflat cândva în amfiteatrele aceleași universități;*
- profesori din grădinițe, școli, licee de profil, cluburi și palate, școli speciale, îndemnându-i să creadă în frumusețea muncii de cercetare, cu toate dificultățile bine-cunoscute de către toți cei care activăm în domeniu;*
- tineri cercetători care trebuie să rămână aproape de mentorii lor și să prețuiască sprijinul ce li se acordă în anii de început; lectura cărții poate fi doar opțională;*
- participanți la cursuri de perfecționare și continuă formare; o lucrare care îi vizează nu poate fi decât bine-venită;*
- orice altă persoană, din interiorul sau din afara sistemului, dacă dorește să răsfoiască lucrarea, din motive de orice fel.*

Care este conținutul acestei cărți sau la ce se poate aștepta un eventual cititor să descopere dincolo de titlul anunțat?

Cartea cuprinde cinci părți distincte, dar legate între ele prin ideea de bază, aceea a continuității muncii de cercetare, care începe în anii universitari, se edifică în perioada de stagiatură, se exersează în etapele vieții profesionale și se perfectează prin experiențe ce se valorifică, într-un fel sau altul, în lumea școlii și a iubitorilor ei.

Conținutul inserat în capitolele cărții vizează diversele fațete ale cercetării în domeniul educațional, de la proiecția în plan mental a ceea ce va urma să se întâmple și întocmirea documentului-proiect (formularea titlului, obiectivelor și ipotezei care vor declanșa cercetarea, alegerea metodelor și instrumentelor de lucru), până la prelucrarea datelor și redactarea materialului final ori susținerea publică cu prilejul unor sesiuni științifice.

Pe parcursul lucrării, prind viață diferite categorii educaționale, receptive, prin natura lor, la înnoiri, adaptări și chiar reformări, atunci când realitatea le impune: elevii și profesorii lor, studenți îndrumați de magiștri cu titluri universitare, cercetători

dedicați investigărilor metodice și științifice în domeniul lor de manifestare profesională, participanți la cursuri de perfecționare a propriei pregătiri sau, în general, educatori dispuși să inițieze proiecte de cercetare în favoarea îmbunătățirii activității lor didactice și educative.

Forma de prezentare a cărții nu trimite la un manual sau curs universitar, nici la un ghid sau îndrumar de inițiere. Din acest motiv, în lucrare nu s-au explicat concepte, noțiuni sau termeni-cheie, nu s-au formulat definiții și nu s-au construit exerciții și aplicații. În schimb, au fost surprinse aspecte ale exercitării „pe viu” a elementelor alcătuitoare ale unei cercetări, au fost descrise evenimente ce se pot petrece în mediul educațional și s-au făcut referiri la tematicile care îi preocupă pe educatorii din sistem.

Finalitatea acestei cărți este aceea de a se adăuga altor lucrări de profil și de a circula pe căi virtuale pentru a se afla că există și așteaptă să fie bine primită de către cititori.

Ar fi de dorit ca lectura acestui volum să dezvăluie printre rânduri ceea ce nu s-a exprimat direct, dar se poate intui de către un lector avizat. De pildă, se poate înțelege faptul că o asemenea profesie se parcurge pe tot traseul vieții. Un educator dăruit cercetării trăiește într-o permanentă căutare de răspunsuri, studiază, exersează, luând-o adesea de la capăt, lucrează oricând i se ivește momentul potrivit sau este atins de starea prielnică actului creator. Apoi, cercetarea presupune munca în echipă, chiar dacă gândurile, ideile, aspirațiile aparțin fiecăruia, în mod individual.

Personal, am făcut parte dintr-o asemenea echipă care a dăinuit mult timp, iar relațiile ce s-au conturat pe parcurs au depășit cadrul strict profesional și s-au convertit în prietenii ce nu s-au stins nicicând.

Cea mai apropiată a fost și a rămas în inimile noastre dr. Gheorghiza Fleancu, pentru că ne-a dăruit generos din știința ei, cerându-ne, în schimb, doar competență și seriozitate.

Mi-aș îngădui să amintesc, cu prilejul apariției acestei cărți, componența echipei de cercetare: dr. Elena Irimie, dr. Elena Istrate, dr. Rodica Gârleanu, dr. Ioana Popescu-Tuță, dr. Eugenia Enăchescu și ulterior, cercet. șt. Maria Cernea, alături de care au lucrat, cu dăruire și profesionalism, colegele din colectivul de documentare:

prof. Laura Falk, prof. Cornelia Cătuneanu, prof. Ligia Ivan, prof. Valentina Leonte, prof. Ecaterina Buzduga, fiindu-ne aproape și alți colaboratori din aceeași instituție: dr. Mihai Mircescu, dr. Iacob Irimia, dr. Mircea Ștefan, prof. Ioan Fica, prof. Mircea Stănculescu.

Munca de secretariat și de imprimare a fost asigurată în răstimpul anilor de îndrăgita Maria Timnea, căreia îi aduc binemeritate mulțumiri.

Educatoare, învățătoare, profesori din școli, licee și cluburi sau palate, directori și inspecți școlari ne-au însoțit pe acest drum și sperăm să se regăsească discret în paginile cărții.

Datorez această apariție Editurii Universitare, care a acceptat binevoitor să publice cartea pentru a ajunge, cât mai curând, la cititorii ei.

Dr. Eugenia Enăchescu

INTRODUCERE

EDUCAȚIA – DOMENIU DESCHIS CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE

Termenul *cercetare* are un sens larg, cu întrebuințări diverse în felurite tipuri de activități umane, având semnificații de căutare, interogare, investigare, pentru a găsi, a afla, a descoperi ceva anume. Acțiunea de a cerceta poate însoți omul oricând și oriunde dacă este pus în situația de a-și apropia mediul în care trăiește, prin cunoaștere și intervenții asupra lui, pe căi accesibile sau încărcate de dificultăți ce pot fi surmontate.

Cercetarea științifică restrânge aria de cuprindere, limitând-o, într-un fel, la ceea ce aparține științei, dar, în același timp, o deschide către ținte aparent de neatins, oferind lumii adevărate cuceriri pentru umanitate.

Cercetarea științifică, se spune, ființează ca un mobil sau motor care determină lucrurile să meargă înainte, să progreseze, să avanseze, chiar dacă își asumă și riscul de a greși în vreun fel.

Cercetarea stimulează informatica, tehnica, medicina, arta, științele naturii, științele sociale etc., conturându-și domeniile de intervenție și de acțiune, cu idei, procedee, instrumente, strategii și soluții asociate acestora.

Cercetarea se identifică, în bună măsură, cu creația, fenomen complex aparținând omului și numai omului, destinat să-l atragă pe acesta în descoperirea noului în toate formele de manifestare umană. Cercetarea științifică se extinde în toate sferile de activitate, dar se particularizează, prin conținut și metodă, la fiecare dintre acestea.

Un loc distinct în ansamblul cercetării științifice îl ocupă studierea mediului social, cu toate faptele, fenomenele și evenimentele ce caracterizează societatea, alcătuită din ființe umane, cu problemele lor.

Cercetarea științifică în științele socioumane reverberează în viața oamenilor, care trăiesc într-o societate cu reguli și norme de respectat, cu organizări interne, fluctuații demografice, ideologii și idealuri, mentalități și aspirații ale membrilor ce o compun.

Într-o societate umană, oamenii sunt destinați să învețe cum să trăiască unii alături de alții în comuniune de interese, chiar dacă divergent formulate, să lucreze și să construiască, să iubească și să fie fericiți.

Cine, unde și cum poate asigura accesul membrilor unei societăți la ceea ce trebuie învățat, știut, aflat, cunoscut, rezolvat, pentru a reuși să ființeze în interiorul ei? Răspunsul este la îndemâna oricui: școala, cu tot istoricul ei, de la apariția ca instituție socială, până în timpurile de acum, când încă își mai dispută nu atât rolul ei unanim recunoscut, cât adaptările la vremurile mereu schimbătoare.

Din trunchiul științelor socioumane s-a desprins treptat domeniul *educației*, cu principii, reguli și concepte care să-i aparțină și să-i confirme locul cuvenit în sistemul științelor sociale.

Educația are un sens comun, accesibil oricui, privitor la influențele ce pot fi exercitate asupra vârstelor în plin proces de formare și dezvoltare dinspre adulții considerați capabili să facă acest lucru, cu sau fără o pregătire specială. În acest context, termenul face referire la părinți și alți membri ai familiei, persoane apropiate într-un fel sau altul, cunoscuți, prieteni, sfătuitori.

Atunci când educația este încredințată unor educatori specializați, funcționând într-un cadru instituțional ierarhic organizat, problemele se formulează dintr-o altă perspectivă, devin mai riguroase, mai complicate și mai susceptibile de a fi supuse controverselor.

În timp, educația s-a constituit într-un domeniu de activitate umană, având tradiții și norme bine statuate, dar dinamic și reformator în același timp.

Educația, ca activitate umană cu larg ecou în viața socială, funcționează într-o aparent simplă ecuație: *educator* și *educat*.

Educator, în formularea cea mai la îndemână, este persoana celui ce educă, nu oricum, după bunul său plac, ci în respectul unor imperative conștient asumate.

Celălalt termen al ecuației, acela de educat, este ființa care se dezvoltă în ritmurile ei naturale, dar evoluează spiritual numai sub

protecție și îndrumare din partea celor ce se pricep să le asigure în condițiile cele mai prielnice și mai confortabile de ambele părți.

Termenul-cheie care îi leagă pe cei implicați în educație și îi face de nedespărțit este *învățarea*. La o primă vedere, învățarea este destinată celor aflați la vârstele copilăriei, care nu ar putea porni în viață în afara unor educatori dispuși să le spună ce și cum trebuie să știe și să facă pentru a fi acceptați în mediul în care vor trăi și vor fi activi, alături de semenii lor. A merge la școală este de la sine înțeles, intră în firescul lucrurilor și nimeni nu contestă o asemenea oportunitate.

După epuizarea etapelor de vârstă care s-au consumat sub impactul învățării școlare, urmează tinerețea, apoi maturitatea cu delimitările ei în etape ce nu pot fi ignorate într-un sistem social care îndeamnă la învățarea pe tot parcursul vieții și recunoaște importanța ei pentru societate și membrii săi alcătuitori.

Termenul *educație* cunoaște și alte derivate, precum educogen, educativ, educațional, educabil, educabilitate, și i se atribuie caracteristicile unui adevărat fenomen, adică o încărcătură de aspecte, probleme, evenimente, situații, manifestări etc., ce pot fi reperate în conținutul său conceptual. Pentru a-i pătrunde înțelesurile, trebuie explorate (și nu exagerăm!): *învățarea*, în toată complexitatea ce-o definește, *personalitatea celui ce învață*, fie el copil, tânăr sau adult, și, deopotrivă, *personalitatea celui ce educă*, fie el profesor, formator, maestru, expert, consilier etc. Inevitabil, se face apel la un corolar de științe, într-un fel independente, dar care se asociază în ceea ce numim *științe ale educației*.

Într-un sistem social preocupat de ceea ce se întâmplă în interiorul său, domeniul (subsistemul) destinat educației se distribuie astfel:

- educația copiilor în familie;
- educația copiilor, deveniți elevi, în școală și în afara ei, care nu exclude educația în familie, ci i se alătură acesteia;
- educația universitară, adresată tinerilor studiosi, când se acceptă și se încurajează autoeducația;
- (auto)educația permanentă sau continua perfecționare profesională, pe drumul unei cariere presărate, pe cât posibil, cu reușite și recunoașteri sociale;

- educația adulților – tineri, maturi, vârstnici –, în variate contexte de viață – socială, de muncă, timp liber, divertisment, de gestionare a problemelor de natură personală sau a situațiilor ce pot interveni pe traseul vieții.

Educația își revendică, în mod primordial, (sub)sistemul de învățământ, ca parte componentă și care, prin natura sa, privește tot ceea ce se petrece în spațiul școlar și extrașcolar, destinat exclusiv celor ce învață, sub îndrumare specializată, la vârstele copilăriei și, apoi, pe parcursul vieții, în forme instituționale organizate în acest scop.

Aici, cercetarea are de formulat, de explicat și de rezolvat probleme ce se conturează în acest univers încărcat de fenomene trecătoare sau stabile, cu tradiție în instituțiile de educație sau cu caracter de noutate, izvorâte din mersul firesc al lucrurilor sau provocate de forța de reacție a resursei umane implicate în vreun fel.

Cercetarea științifică în educație și, cu deosebire, în învățământ operează cu bine-cunoscutele atribute ce-i sunt proprii:

- *argumentul* sau ce anume o provoacă, o declanșează și o susține;

- *obiectivul/obiectivele* ce și le propune pentru a fi atinse și a garanta, astfel, clarificări, îmbunătățiri, ameliorări, schimbări în fenomenul studiat;

- *ipoteza* – care îi conferă valoare și ținută științifică, deoarece rezultă dintr-o reflecție, o meditație sau o viziune, ceea ce nu este la îndemâna oricui;

- *metoda* de operare în plan real, care poate face trecerea de la idee sau ideal la concret, observabil și măsurabil;

- *subiecți, eșantion*;

- *date de cercetare* culese (colectate) sau ce rezultă în urma eforturilor (mentale, aplicative, materiale etc.) de până acum;

- *procedee de prelucrare a datelor* sau cum să faci ca datele culese „să vorbească”, să exprime ceva, să dovedească, și nu oricum, ci în mod ordonat, corect, precis, necontestabil și adevărat;

- *forma de prezentare a datelor* – pentru a fi transmise, comunicate, valorificate în mediul academic și pentru a intra în circuitul de idei destinat celor interesați;

- lansarea în lumea științei a *inovării*, propuse prin demersul inițiat.

Principiile după care se conduce o cercetare în educație și învățământ sunt general valabile, dar se formulează nuanțe privitoare la adresabilitatea față de vârstele subiecților incluși într-o cercetare sau alta: fragilitatea și credulitatea celor de vârstă școlară, eventuala atitudine de frondă a adolescenților, posibila aroganță a tinerilor, prestanța și reticența adulților instruiți sau vulnerabilitatea celor nesiguri pe situația lor, momentan afectată de măsuri ce-i privesc în mod direct.

Cercetarea în educație și învățământ are un câmp larg de manifestare, într-un domeniu care generează teme, subiecte, dileme, ce se pot multiplica pe măsură ce sunt abordate pe diferite căi.

Cercetarea științifică este receptivă la diverse curente, orientări, teorii, modele, strategii, propuse și argumentate în literatura publicată în alte țări ale lumii, pe care le include în documentarea tematică, de specialitate, a oricărui cercetător educațional.

Una dintre cele mai disputate întrebări care îi solicită pe cei îndreptățiți să afle un răspuns este cuprinsă într-o formulare bine-cunoscută, vehiculată frecvent în limbajul educației:

□ Educația, încotro ?

Cercetarea științifică devine, astfel, o preocupare perpetuă, deoarece este datoare să-și îndrepte atenția dinspre prezent către viitor.

□ Cum se conturează cerințele de educație ale generației care crește și se dezvoltă în prezent, dar va activa productiv și creator în viitor?

Cercetarea științifică propune variante posibile, realitatea educațională le asimilează, dar, în același timp, îi semnaleză cercetării noi provocări, teme de reflecție, interogări, la care se așteaptă răspunsuri teoretice, dar mai ales practice.